

LIETUVIŠKOS IR TARPTAUTINĖS RINKOS EKONOMIKOS IR INFORMATIKOS TERMINIJŲ INTEGRACIJA

Elvyra Vida Tadauskienė

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

Straipsnyje nagrinėjama lietuviškos ir tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų integracijos būdai bei jų priežastys. Terminijos atsiradimą lėmė istorinės aplinkybės, t. y. ekonominių ryšių su kitomis valstybėmis plėtra. Ekonomikos ir informatikos terminijos integracijos problema iškyla verčiant tarptautinius žodžius į lietuvių kalbą, kai naudojame panašius lietuviškus pakaitus ar skolinius. Kadangi skoliniai dar nėra visiškai perimti, pirmenybė teikiama lietuviškiems atitikmenims.

Reikšminiai žodžiai: lietuviška ir tarptautinė rinkos ekonomikos ir informatikos terminija, lietuviškas atitikmuo, pakaitas, daugiareikšmės, naujadaras, svetimybė, skolinys, integracija, integruoti.

Įvadas

50 metų vartojome rusišką ekonomikos terminiją arba rusiškų terminų lietuviškus atitikmenis. Buvo paplitę rusiški ekonomikos terminai su lietuviška galūne. Tuometinę rusišką sovietinę ekonomiką ir jos terminiją skurdino jos ribotumas. Anuomet Lietuvoje nebuvo laisvosios rinkos ekonomikos ir jos terminijos, nes nebuvo pačios rinkos. Ūkinėje veikloje viešpatavo komandinė skirstymo ekonomika su savo terminija. Nebuvo ir šiuolaikinės informatikos, kuri, kaip ir rinkos ekonomika, perimta iš Vakarų su jau susiformavusia tarptautine vakarietiška, dažniausiai – angliška, terminija. Iš pradžių imta vartoti tarptautinius terminus su lietuviškomis žodžių galūnėmis ir net be jų.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, daug nuveikta tvarkant lietuvišką ekonomikos ir informatikos terminiją, ji pritaikyta prie tarptautinės terminijos. Išleista žodynų, kurie turėjo padėti ieškoti lietuviškų atitikmenų, verčiant tarptautinius terminus į lietuvių kalbą, kurti naujadarus. Neradus žodynuose lietuviškų žodžių termino turiniui išreikšti, dažnai plinta svetimybės, kurias vartoja tvarkydami dokumentus specialistai, verslininkai,

sandorių dalyviai ir kiti žmonės bendraudami. Dažnai vartojamos svetimybės pateikiamos greta adekvačių lietuviškų terminų.

Tiriamojo darbo semantinė analizė

Tarptautiniai terminai vis dar skverbiasi į lietuvišką terminiją ir, žinoma, skverbis toliau. Ši reiškinį skatina glaudesni tarptautiniai ryšiai, žmonių bendravimas, informacijos plėtra Lietuvoje. Taigi tarptautinės ekonomikos ir informatikos terminijos ekspansija, svetimybių vartojimas yra neišvengiami dalykai ir mezgant ryšius su užsieniečiais, užsienio įstaigomis bei ūkiniais subjektais, ir šalies viduje. Todėl turime nuspręsti, kaip žiūrėsime į šį reiškinį. Nustatydami pagrindinius lietuviškos tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų integracijos būdus bei jų atsiradimo priežastis, remsimės terminų gretinimu bei jų semantine analize lietuvių ir anglų kalbose (Löbner 2003: 3–13). Šiuo klausimu esama dviejų skirtingų nuomonių.

Siūloma:

1. Leisti lietuviškos rinkos ekonomikos ir informatikos terminijai laisvai plėtotis ir integruotis į tarptautinę terminiją ir taip išsaugoti kalbos gyvybingumą. Tai rodo kitų Europos šalių – Ispanijos, Prancūzijos, Italijos pavyzdys. Šiose šalyse nesiekama nacionalinės terminijos grynumo.
2. Vartoti tik lietuviškus ekonomikos ir informatikos terminus, o svetimybės pripažinti tik tuo atveju, jei tarptautinio termino nėra kuo pakeisti arba jei jis Lietuvoje jau paplitęs; kurti lietuviškus naujadarus, užuot skolinusis „svetimus“ terminus.

Tad kyla klausimas, kas geriau. Rinkos ekonomikos ir informatikos terminais tiksliai ir kuo suprantamiau apibūdinamos ekonomikos ir informatikos kategorijos. Bendraudami su užsieniečiais be tarptautinių terminų, žinoma, neapsieisime. Tarptautiniai terminai skverbiasi į lietuvišką terminiją, verčiant rinkos ekonomikos ir informatikos literatūrą į lietuvių kalbą. Lietuviškus terminus lengviau suprasti nei svetimybės su prirašytomis lietuviškomis galūnėmis. Apie vieną tokį lietuviškos tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų integracijos būdą jau rašėme. (Tadauskienė 2005: 105–108; 109–112).

Jei esamų lietuvių kalbos žodžių nepakanka, norint tiksliai ir aiškiai apibūdinti tarptautinį terminą, mūsų nuomone, geriau skolintis jį iš tarptautinės terminijos, užuot kūrus lietuviškus, bet ne visada vykčius naujadarus. Šis būdas racionalnesnis terminui įsiminti ir vartoti, nes lengviau įsiminti vieną skolinį negu naujadarą – kurį nors ekonomikos bei informatikos terminą. Problemiškesnis yra skolinių skverbimosi į lietuvišką ekonomikos ir informatikos terminijų klausimas, nes svetimybės vis dažniau vartojamos greta turimų lietuviškų terminų arba vietoj jų. Žodynai su tokiomis svetimybėmis jau susitaikė – greta lietuviškų terminų pateikiamos ir adekvačios svetimybės. Kaip turėtume žiūrėti į naujų svetimybių atsiradimą ir plitimą lietuviškoje terminijoje? Mūsų manymu, skolinio vartojimas turi būti ribojamas, kol jis dar nespėjo prigyti. Oficialioje kalboje ir dokumentuose vartotini lietuviški ter-

minai (prireikus greta lietuviško termino galima pateikti skolinį). Jei skolinys prigijęs lietuviškoje terminijoje, o tai neišvengiamas procesas, būtų neapdairu ir beprasmiška spyriotis, kovoti su šiuo reiškiniu komandinėmis priemonėmis. Imkime pavyzdžių. Ekonomikos terminijoje prigijo daugybė visiems suprantamų svetimybių ir dėl jų vartojimo abejonių nekyla. Jos integravosi į lietuvišką terminiją, tačiau tai nepadarė žalos lietuviškai terminijai, atvirksčiai – ją praturtino. Tai rodo daugelio naujesnių rinkos ekonomikos ir informatikos terminų – svetimybių vartojimas lietuviškoje terminijoje: *marketingas* (greta nevykusio turinio naujadaro *rinkodara*, nes rinkos daryti neįmanoma), *akcija*, *kompiuteris*, *komercija*, *aukcionas* (greta naujadaro *varžytinės*), *magnetola*, *monitorius*, *čipas* (greta ne visai suprantamo naujadaro *lustas*), *kontraktas* (greta lietuviško termino *sutartis*), *šefas*, *krosambleris*, *diskas* ar *diskelis*, *adapteris*, *kasetė* (magnetofono), *modulis*, *menu* ir kt. Skolinio integravimas į lietuvišką rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų tampa problemiškas, jei jis nevienodai suprantamas: 1) dėl savo daugiareikšmiškumo; 2) pasiskolintai svetimybei įgijus bendrinei kalbai būdingą reikšmę. Kol svetimybė dar nespėjo galutinai įsitvirtinti lietuviškoje terminijoje, norint išvengti painiavos, ją reikia versti pagal prasmę ar kontekstą. Tai vienas tarptautinės terminijos integravimo į lietuvišką terminijų būdas. Svetimybės vartojimas greta lietuviško termino, pavyzdžiui, mažai kam suprantamas apibūdinimas *digresija* (*digression*) lietuviškai gali reikšti *nutolimas* arba *nukrypimas* (nuo svarstomo dalyko, gvildenamo klausimo).

Finansų ir informatikos terminas *notifikacija*, nelygu kontekstas, ekonomistų kalba gali reikšti ir *paskelbimas*, *pranešimas*, *įspėjimas*, *registravimas*. Todėl vienareikšmis skolinys *notifikacija* mūsų gali būti netiksliai ir net klaidingai suprastas, nes lietuviškai terminijoje juo apibūdinamos tik tam tikros finansų ir informatikos kategorijos.

Plinta svetimybė *diferencija*. Angliškai *difference* reiškia skirtumą. Dažniausiai ši svetimybė taip suprantama lietuviškoje terminijoje. Bet

tai gali reikšti ir nesutarimą (verslo partnerių), skirtumą (derybų dalyvių nuomonių), ataskaitų, tikrinimo ir apskaitos duomenų nesutapimą, o informatikoje šiuo žodžiu dar apibūdinamas pokytis (skaičiavimo rezultatų, tam tikrų duomenų). Tokiais atvejais patartina kategorijas įvardyti lietuviškais terminais. Jie tikslesni už skolinį dėl skirtingo angliško termino ir skolinio traktavimo pas mus dėl anglų ir lietuvių kalbų žodžių vartojimo skirtumų. Žodis *transformacija*, kuris reiškia kintamosios elektros srovės įtampos sumažėjimą ar padidėjimą, lietuviškoje technikos terminijoje seniai prigijęs. Dabar informatikos žodynuose randame ir adresų, duomenų, kodo transformaciją (dinaminė, tiesinė, atvirkštinė ir kt.), tai yra jų keitimas, vertimas. Ar ne geriau šį procesą apibūdinti lietuviškais žodžiais, užuot vertus spėlioti, ką šis elektrotechnikos terminas galėtų reikšti.

Testavimą (angl. *testing*) paprastai suprantame kaip (iš)bandymą, pagal kurį nustatomas tikrinamo asmens sugebėjimas, savybės. Dabar ši svertimybė braunasi į informatikos terminiją, ja apibūdinamas rinkmenos, modelių, programos, duomenų, ciklo, baitų tikrinimas. Vartojant šią svertimybę vietoj lietuviško termino, neišvengiamai kyla asociacijų su, pavyzdžiui, specialistų testavimo metodika.

Priešdėlis *de* anglų kalboje dažniausiai reiškia ko nors pašalinimą, panaikinimą. Tačiau tarptautinėje informatikos terminijoje terminu *debloc-king* vadinamas ir bloką atskyrimas. Pavadinus šį veiksmažodį *deblokavimu*, galima suklaidinti.

Ne visi supras, ką reiškia selektyvusis įrašas (*selective recording*), kalbant apie atrankinį įrašymą. Selektiviąją programą geriau vadinti atrankine programa.

Abejonių kelia ir svertimybės *produktas* (angl. *product*) vartojimas informatikos terminijoje, jei turima galvoje sandauga (modulinė, skaliarinė, tarpinė, loginė ir pan.), užbaigtas darbas, užsakymas arba gaminytis, nes produktą lietuviai ekonomikoje supranta kaip maistui skirtą gaminį (pavyzdžiui, maisto produktai). Ar verta vadinti produktais, pavyzdžiui, metalo, gelžbetonio gaminius, dirbinius?

Išvados

Lietuviškos tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminai integruojami dvejopu būdu:

1) tarptautiniai terminai verčiami į lietuvių kalbą parenkant tapačius tarptautiniams lietuviškus terminus;

2) iš tarptautinės terminijos pasiskolinami ir adaptuojami ekonomikos ir informatikos kategorija (dalykai ir reiškiniai) apibūdinantys užsienio kalbų žodžiai.

Integracijos procesus spartina tarptautinių mokslo, verslo ryšių, žmonių judėjimo tarp šalių ir informacijos srautų intensyvėjimas, būtinybė vartoti tarptautinių terminus greita lietuviškų terminų arba juos pakeisti skoliniais. Tai dėsninga ir racionali lietuviškosios rinkos ekonomikos ir informatikos terminijos raida. Toks integravimas nėra smerktinas, nes laužo kalbų barjerus, nebūtina specialiai mokytis tarptautinių ir lietuviškų tų pačių kategorijų pavadinimų, lengviau susikalbėti įvairių šalių specialistams, (verslininkams, valdininkams) interneto ir kitų informacijos priemonių vartotojams. Kol skolinys nepradėtas visuotinai vartoti, būtina ieškoti atitinkamų terminų lietuviškų pakaitų ir vartoti juos dokumentuose, spaudiniuose bei oficialiojoje kalboje. Tai būtina daryti dėl šių priežasčių:

1) kai kurie tarptautiniai terminai, kilę iš užsienio (dažniausiai – anglų) kalbos, nelygu kontekstas, yra daugiareikšmiai; 2) kai kurie tarptautinių terminų pavadinimai tėra sutartiniai žodžiai, kurie bendrinėje kalboje reiškia visai ką kita; 3) daugeliui ekonomikos ir informatikos terminų turime tapačių tarptautiniam terminui, tačiau skirtingos reikšmės žodžių, kurie tiksliau nei vienareikšmis terminas apibūdina konkretų dalyką arba reiškinį. Jei neturima tarptautinio rinkos ekonomikos ar informatikos termino tinkamo lietuviško atitiktens, geriau įsileisti svertimybę, užuot kūrus ir diegus lietuviškoje terminijoje išsigalvotą naujadarą. Lietuviškoje terminijoje priimtini ir jau prigiję bei visiems suprantami tarptautinių terminų skoliniai. Keisti juos į lietuviškus nederėtų. Skoliniai turi būti

vartojami lietuviškoje rinkos ekonomikos ir informatikos terminijoje paisant lietuvių kalbos bei žodžių darybos vartojimo taisyklių (pridedamos lietuviškos galūnės, priešdėliai).

Literatūra

Löbner, S. 2003. *Semantik. Eine Einführung*. Walter de Gruyter. Berlin. New York.

Tadauskienė, E. V. 2005. „Informatikos ir ekonomikos terminijos panašumai ir skirtumai“, *Filologija* 13: 105–108.

Tadauskienė, E. V. 2005. „Informatikos terminijos ypatumai ir problemos“, *Filologija* 13: 109–112.

Valatkaitė, R.; Kudirka, Z. 1977. *Lietuvių–anglų–rusų–vokiečių kalbų terminų žodynas*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.

INTEGRATION OF ECONOMICS AND INFORMATION TERMINOLOGY INTO THE LITHUANIAN AND INTERNATIONAL MARKET

Elvyra Vida Tadauskienė

The article considers the integration of economics and information terminology into the Lithuanian international market. The occurrence of the terminology was predetermined by the historical conditions, i. e., the expansion of international economical links with foreign countries. Economics and information terminology gets integrated when translating international words into Lithuanian with the help of adequate Lithuanian substitutes or borrowings. As long as the borrowing has not completely taken root, its Lithuanian equivalent is considered to be more preferable.

Keywords: economics and information terminology of the Lithuanian and international market, Lithuanian equivalent, substitute, polysemous, neologism, foreign words, borrowing, integration, integrate.

Įteikta 2006-04-20; priimta 2006-05-16